

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra biblických věd
Obor: Teologické nauky

Ing. Jan Černý

Ježíšova smrt ve čtyřech kanonických evangeliích

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. dr. Petr Mareček, Th.D.

OLOMOUC 2016

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a použil jsem při tom jen uvedenou literaturu.

V Olomouci dne 8. 4. 2016

Ing. Jan Černý

Moje poděkování za trpělivost, ochotu, poskytování cenných rad a za odborné vedení patří doc. dr. Petru Marečkovi, Th.D.

Děkuji také všem, kteří mi byli při tvorbě této práce jakýmkoliv způsobem nápomocni, zvláště manželce za její trpělivost.

Anotace

Tématem Ježíšovy smrti se zabývalo již mnoho badatelů, kteří zkoumali relevantní texty z mnoha stran. Autor této práce vybral ze čtyř textů kanonických evangelií verše Mk 15,33–41; Mt 27,45–56; L 23,44–49; J 19,25–30 a ty podrobil analýze. Výsledkem práce je vzájemné srovnání a výklad veršů o Ježíšově smrti. Studium textů a jejich interpretací byly zjištěny a zaznamenány rozdílnosti evangelijních zpráv a odlišnosti či rozdílné akcenty jednotlivých autorů evangelií byly vysvětleny.

Klíčová slova

Evangelium podle Jana, evangelium podle Lukáše, evangelium podle Marka, evangelium podle Matouše, Ježíš Kristus, Ježíšova smrt, Nový Zákon.

Annotation

The topic of Jesus' death had attracted many researchers, who examined the relevant texts from many perspectives. The author of this B.A. thesis chose the following passages of the four canonical gospel texts and carried out their analysis: Mark 15:33–41, Matthew 27:45–56; Luke 23:44–49 and John 19:25–30. The result of the research is a mutual comparison and exegesis of verses about Jesus' death. By studying the texts and their interpretation there were detected differences among the gospel reports and these incongruences or different emphases of the individual authors of the gospels were explained.

Keywords

The Gospel according to John, The Gospel according to Luke, The Gospel according to Mark, The Gospel according to Matthew, Jesus Christ, The Death of Jesus, The New Testament.

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Evangelia.....	8
2.1. Markovo evangelium.....	10
2.2. Matoušovo evangelium	13
2.3. Lukášovo evangelium	14
2.4. Janovo evangelium.....	15
3. Ježíšova smrt v jednotlivých evangelijních textech	17
3.1. Obecné porovnání jednotlivých textů.....	19
3.2. Ježíšova smrt v Markově evangeliu	22
3.3. Ježíšova smrt v Matoušově evangeliu	25
3.4. Ježíšova smrt v Lukášově evangeliu	28
3.5. Ježíšova smrt v Janově evangeliu.....	30
4. Závěrečné shrnutí	32
Použitá literatura	34
Seznam tabulek	38
Seznam obrázků	38
Seznam použitých zkratk.....	39

1. Úvod

Událost Ježíšova života, Jeho smrti, zmrtvýchvstání a nanebevstoupení je pro každého křesťana středobodem jeho vlastního života. Postoj, který zaujme k události Ježíšovy smrti, je výrazem jeho vlastního křesťanství. Vždyť bez smrti nemůže být ani vzkříšení, bez kterého by křesťanství nemělo žádný smysl a bylo by prázdné a beznadějně (1 Te 4,14; 5,10). Stejně tak můžeme prohlásit i to, že kříž bez Krista má stejný význam jako křesťanství bez Ježíšovy smrti a Jeho vzkříšení.

K události Ježíšovy smrti míří smysl textů celého Nového zákona.¹ Již někteří starozákonní proroci poukazovali na tuto událost (Iz 53,10) a následně i novozákonní listy se také snažily toto spojení ukázat (Žd 9,15n; 1 P 3,18). Celá událost je pro křesťana naprosto nepochopitelná. Vždyť kdo může pochopit Boha a to, že obětoval svého Syna pro to, aby lidstvo došlo spásy? Který bůh by pro hříšné lidi nechat tolik trpět toho, kterého tak neskonale miluje? Ano, je to nepochopitelné.

Pavel v některých svých listech ukazuje a vysvětluje důležitost Ježíšovy smrti (1 K 15,3n; 1 Te 5,1). V této práci se budeme zabývat porovnáním jednotlivých zpráv, jak nám je předkládají ti, kteří se opírají o svědectví očitých svědků (L 1,2). Jako v případě autora Janova evangelia (J 19,35; 21,24), nebo nepřímě jako ostatní evangelisté, jak je pisatelé zaznamenali pomocí sdělení jiných očitých svědků či z vnuknutí Ducha svatého (J 16,13). Budeme se snažit jednotlivé texty projít v duchu výkladu některých biblistů a také se pokusit zamyslet nad rozdíly a jinotaji jednotlivých textů.

Pro účely této práce budeme studovat konkrétní místa v jednotlivých evangeliích, která mluví o Ježíšově smrti. V Markově evangeliu se jedná o 15. kapitolu verše 33 až 41, v Matoušově evangeliu o 27. kapitolu verše 45 až 56, v Lukášově evangeliu o 23. kapitolu verše 44 až 49 a v Janově evangeliu o 19. kapitolu 25 až 30 verš. Texty budou zkoumány v pořadí, jak je vypsáno výše. Abychom správně texty o Ježíšově smrti poznali, v první části této práce si představíme jednotlivá evangelia jako celek a posléze se budeme zabývat přímo uvedenými texty.

¹ Srov. P. GRELOT, „Smrt“, str. 455.

Událostí Ježíšovy smrti se zabývaly i jiné než evangelijní texty i ty, které nebyly uznány tradicí církve do kánonu knih Písma svatého (tzv. apokryfní spisy či knihy). Svou skladbou jsou podobné, snaží se připodobnit kanonickým textům evangelií. Takzvané Petrovo evangelium vychází zřejmě z textů kanonických evangelií, má stejnou dějovou linii, ale i své vlastní pasáže, které nejsou v žádném kanonicky uznaném textu. Proto o věrohodnosti textu, stejně jako o ostatních apokryfních textech, můžeme mít pochybnosti. Apokryfní spis Petrovo evangelium, které snad pochází z poloviny 2. století, obsahuje popis posledních okamžiků Ježíšova utrpení a jeho vzkříšení.²

² Viz dále J. A. DUS, P. POKORNÝ, *Novozákonní apokryfy I: Neznámá evangelia*, str. 227-233.

2. Evangelia

Vlastní styl tvůrce radostné zvěsti je dnes považován za styl Markova evangelia, který jako první použil pro tento literární druh pojem evangelium (Mk 1,1.14n). Evangelia zachycují Ježíšův život a Jeho řeči. Prvotní zprávy o Ježíšově činnosti a Jeho životě byly předávány ústně. Až postupem času zřejmě došla potřeba sepsání Ježíšových výroků. První byly zřejmě sepsány události pašijového týdne, postupně byly přidány další pasáže. Důvodů, proč autoři dospěli k sepsání evangelií, můžeme stanovit několik. Nejlogičtější se jeví čtyři důvody. Prvním je postupné vymírání očitých svědků, kteří zaručovali pravost předávaných slov nejméně, ať už přirozenou či mučednickou smrtí. Druhým důvodem mohlo být i určité rozcházení zpráv, podobenství a tudíž snaha vyčistit všechny tradice a tím semknout i vytvářející se společenství církve. Třetím důvodem nekončící nepokoje mezi novým a starým společenstvím, starým společenstvím myslíme synagogu. Tyto nepokoje posloužily k vytvoření identity prvotního společenství. Za poslední důvod lze považovat i vytvoření jistého odkazu, vytvoření literárního dědictví. V této době vznikají i jiná velkolepá díla Filóna Alexandrijského a Josepha Flavia. Proto tento důvod také musíme vzít v potaz při zkoumání důvodů vzniků písemných zpráv o Ježíši Kristu, potažmo o Jeho smrti. Jistě bychom mohli nalézt i další důvody.³

Vlastní slovo evangelium se v literatuře objevuje již v dřívějších dobách, v Odysei řeckého spisovatele Homéra, ale i v jiných řeckých textech či nápisech mluvících o radostné zvěsti. Ve starozákonních textech můžeme slovo evangelium (v originále použito sloveso) nalézt kupříkladu u proroka Izajáše (Iz 61,1). K tomuto textu se přímo v souvislosti s radostnou zvěstí vrací autor Lukášova evangelia (L 4,18), když po citaci Iz pokračuje o tom, jak Ježíš v synagoze čte z Písma, vykládá ho přítomný a vztahuje na sebe. Vlastní slovo evangelium se v Novém zákoně vyskytuje 76 krát. Již v nejstarších rukopisech můžeme nad texty vlastních evangelií nalézt nadpis EVANGELIUM PODLE, které určují autora sepsané radostné zprávy, například Evangelium podle Marka.⁴

³ Srov. D. MARGUERAT, „Od Ježíše k evangeliím“, str. 19, 20.

⁴ Srov. L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, str. 61, 62, 63; D. MARGUERAT, „Od Ježíše k evangeliím“, str. 17, 19; D. MARGUERAT, „Synoptický problém“, str. 43, 44.

Evangelisté zřejmě ani netušili, že vytváří specifický literární druh, vedla je síla Ducha svatého a jejich vlastní snaha co nejvíce lidem předat z radosti, které sami uvěřili a kterou sami přijali. Název evangelium se ustálil až v první polovině druhého století, kdy tento výraz začali používat církevní otcové. Poprvé je doložen výraz „evangelium“ s tímto významem u apologety⁵ Justina v jeho díle Apologie.⁶ Je možné se domnívat, že označení evangelií („evangelium podle...“), jak jsme uvedli výše, vzniklo v okamžiku, kdy začala vedle sebe existovat dvě evangelia a kdy bylo nezbytné je vzájemně od sebe odlišit, což bylo asi v první polovině 2. století.

V prvotních dobách formování církve byla evangelia chápána jako jeden celek složený ze čtyř částí, tzv. čtyřtvaré evangelium, jak je nazval Irenej⁷. V tu dobu by se nikdo nezamýšlel směrem, kterým se zaměřuje tato práce.

Evangelia můžeme rozdělit na synoptická a Janovo evangelium. Synoptická znamenají, že tato evangelia mají velmi podobné uspořádání, že mají podobný obsah a že se shodují v konkrétních formulacích. Matoušovo a Lukášovo evangelium vycházejí zřejmě ze stejného pramene,⁸ všechny tři mají stejné či podobné členění vlastního textu. V podobných či stejných pasážích můžeme spatřovat i snahu ujednotit a podepřít prvotní tradici, její uchování pro další generace křesťanů⁹. Obsahují samozřejmě i vlastní specifickou látku, která se s ostatními neshoduje. Jednotlivé události v nich popsané však mohou mít menší či větší rozdíly, jak níže ukáže i vlastní rozbor textů Ježíšovy smrti. Mezi synoptická evangelia tedy řadíme Markovo, Matoušovo a Lukášovo evangelium.¹⁰

⁵ Obhájce, obránce zvláště nějaké idey, myšlenky, učení, řádu aj. (původně v první fázi patristiky obhájce křesťanské víry proti kritice ze strany římského státu, filozofických škol konkurenčních náboženství apod.), často zaujatý, nekritický apod.

⁶ Srov. F. SUŠIL, „Sv. Justina, filosofa mučeník, Obrana I. K Antonínovi Piovi.“, str. 294; L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, str. 62; P. MAREČEK, *Úvod do Nového zákona*, str. 15; D. MARGUERAT, „Synoptický problém“, str. 44.

⁷ Srov. L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, str. 63; P. MAREČEK, *Úvod do Nového zákona*, str. 16.

⁸ Tato obecně přijatá hypotéza bude vysvětlena níže v kapitole 2.1.

⁹ Srov. D. MARGUERAT, „Od Ježíše k evangeliím“, str. 14.

¹⁰ Srov. L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, str. 65; P. MAREČEK, *Úvod do Nového zákona*, str. 16; D. MARGUERAT, „Od Ježíše k evangeliím“, poznámka pod čarou č. 15; D. MARGUERAT, „Synoptický problém“, str. 27 a 28.

2.1. Markovo evangelium

Markovo evangelium bylo napsáno pro křesťanskou církevní obec v Římě, což velmi podpírá použití tzv. latinismů¹¹ v řeckém textu evangelia. Evangelium bylo tedy psané pro křesťany obrácené z pohanství. Starokřesťanská tradice se opírá i o svědectví Klementa Alexandrijského, který jako první uvádí Řím jako místo sepsání Markova evangelia.¹² Markovo evangelium je nejkratší. Vlastní látka evangelia, která se neobjevuje ani v Matoušově či Lukášově evangeliu, obsahuje asi 35 veršů z celkového počtu 661 veršů rozčleněného do 16 kapitol. Nalezneme v něm velmi výrazné prvky zdůrazňující to, že Ježíš je Syn Boží.¹³

Při sledování opakujících se událostí z Markova evangelia u ostatních synoptiků si můžeme povšimnout vynechání dvou částí Markova evangelia. Jedná se o vypuštění dvou zázračných uzdravení, při kterých použil Ježíš jiný uzdravující prostředek než svoje slova (uzdravení hluchoněmého 7,31–37 a uzdravení slepého v Betsaidě 8,22–26), která z dnešního pohledu vypadají lidsky. Tyto části mohly být vynechány úmyslně, aby nezmenšovaly božství Ježíše Krista. Tato redakce Markova textu u Matouše a Lukáše lze vidět i u jiných míst. Z tohoto lze vyvozovat nejen celkové množství látky radostné zvěsti, kterou měli Matouš a Lukáš k dispozici, ale i existence jiného zdroje pro evangelisty. Tento zdroj sloužil zřejmě jako další podklad pro Matoušovo a Lukášovo evangelium, a oba ho zřejmě měli k dispozici v písemné podobě. Absenci některých dalších částí Markova evangelia v Matoušově či Lukášově evangeliu nemůžeme správně vysvětlit.¹⁴

Pro pochopení uvedme i obrázek¹⁵, který tuto teorii vysvětluje. Q v obrázku znamená zdroj, který mohli mít evangelisté k dispozici. Obecně bývá nazýván jako pramen *logií*, protože je usuzováno, že obsahoval Ježíšovi slova, řeči, tedy *logia*.

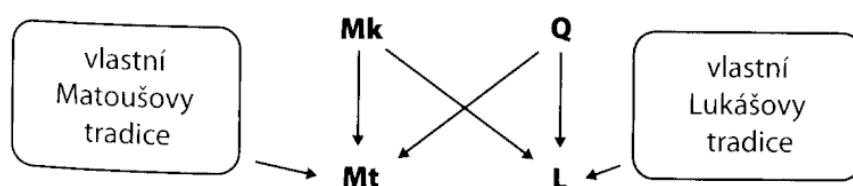
¹¹ Latinizmus je jazykový prvek přejatý do jiného jazyka z latiny a podle latiny v něm utvořený.

¹² Srov. C. COMBET-GALLAND, „Evangelium podle Marka“, str. 66.

¹³ Srov. L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, str. 73, 81, 82; P. MAREČEK, *Úvod do Nového zákona*, str. 23; P. POKORNÝ, U. HECKEL, *Úvod do Nového zákona*, str. 406, 439; C. COMBET-GALLAND, „Evangelium podle Marka“, str. 53, 66–68.

¹⁴ Srov. L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, str. 68–72; P. MAREČEK, *Úvod do Nového zákona*, str. 16, 24, 25; P. POKORNÝ, U. HECKEL, *Úvod do Nového zákona*, str. 357.

¹⁵ Srov. D. MARGUERAT, „Synoptický problém“, str. 33.

Obrázek 1: Model závislosti vztahu jednotlivých textů

Markovo evangelium je bráno jako nejstarší evangelijní text. Tradičně bývá datováno sepsání evangelia do sedmdesátých let, sepsáno jednoduchou až lidovou řečtinou. Autorství je tradičně připisováno Janu Markovi, společníku apoštolských cest apoštola Pavla a apoštola Petra, který je nazýván tlumočníkem Petrovým. Tlumočníkem Petrovým ho poprvé nazval kolem roku 125 biskup Papiáš, toto svědectví je zaznamenáno u Eusebia z Cesareje. Některé úvahy o Markovi říkají, že byl křesťan obrácený z pohanství, který mluvil aramejsky. Tato úvaha je dnes nepřesvědčivá. Bližší studování textu však naznačuje, že jeho rodnou řečí byla řečtina s výraznými prvky snahy vtažení čtenáře do textu používáním přímých řečí v textu evangelia¹⁶. Palestinské tradice, které jsou zpracovány v Markově evangeliu, smí naznačovat, že jeho autor byl židovského původu.

Posledních 12 veršů tohoto evangelia (16,9–20) bylo zřejmě doplněno postupem let, protože v nejstarších nalezených opisech tohoto evangelia se nenachází. Těžko lze usuzovat, jestli tento závěr se pouze z prvotních dochovaných textů nezachoval, jestli se ztratil, či co se s ním stalo. Převládá hypotéza, že původní text skutečně neobsahoval posledních 12 veršů. I v celkovém sledu evangelia lze tvrdit, že poslední verše do evangelia určitým způsobem nezapadají, mají spíše funkci určitého doplnění.¹⁷

V dochovaných rukopisech můžeme nalézt různé varianty závěru Markova evangelia. Sinajský a Vatikánský kodex, které považuje biblistika za jedny z textů velmi přibližující původní text, tyto verše neobsahují.¹⁸ I svědectví prvních církevních otců či církevních spisovatelů znalost posledních 12 veršů nijak nenaznačují. V některých rukopisech, kde se 16,9-20 vyskytuje, jsou znaky (hvězdička či značka), které upozorňují na možnou

¹⁶ Srov. L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, str. 75-77; P. MAREČEK, *Úvod do Nového zákona*, str. 22, 23, 24; P. POKORNÝ, U. HECKEL, *Úvod do Nového zákona*, str. 395, 404, 405, 407, 412; C. COMBET-GALLAND, „Evangelium podle Marka“, str. 64, 66, 67.

¹⁷ Srov. L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, str. 82–84; P. MAREČEK, *Úvod do Nového zákona*, str. 26; C. COMBET-GALLAND, „Evangelium podle Marka“, str. 63, 64.

¹⁸ Jako další uvedme i syrské, gruzínské, arménské rukopisy.

nepravost daného textu. Tradiční kanonické ukončení Markova evangelia můžeme nalézt téměř ve všech řeckých překladech i v mnoha dalších. V Justinově Apologii můžeme spatřit jistou ozvěnu verše 16,20 a i v jiných nekanonických textech tyto náznaky znalosti posledních 12 veršů můžeme nalézt. I na základě doložení Tacián v Diatessaronu lze považovat posledních 12 veršů jako součást textu nejpozději v první polovině 2. století. Vezmeme-li spojení 16,1–8 a 16,9–20 dá se říci, že text není stejný, přechod je těžkopádný. Text tzv. kanonického závěru Markova evangelia obsahuje zlomky tradice, které se nachází v ostatních kanonických evangeliích a ve Skutcích apoštolů, kde jsou však zachyceny v obsírnější formě. Je možné, že byl k textu přidán později, přičemž mohl existovat i souběžně s Markovým textem dlouhou dobu¹⁹. Eventuálních autorů posledních 12 veršů je více. V malém komentáři zmíněn Viktor z Antiochie (12. století), v arménském rukopisu z 10. století je uveden Ariston. Je však více než pravděpodobné, že to nebyl evangelista Marek. Jaký byl skutečný závěr Markova evangelia, dnes nemůžeme s pevnou jistotou říci. Převládající názor biblistů však je ukončení Markova evangelia veršem 16,8.²⁰

V malé části rukopisů se místo tohoto dovětku objevuje jiný dodatek, který je uveden ve vysvětlivce pod čarou v ekumenickém překladu Nového zákona, a který autor práce uvádí v následující poznámce.²¹ Jeruzalémská bible uvádí ve vysvětlivce k tomu závěru, že tento kratší konec Markova evangelia se vyskytuje pouze v jednom rukopisu²², další čtyři rukopisy mají oba závěry²³ a v jednom rukopise z těchto čtyř rukopisů uvádí ještě mezi 16,14 a 16,15 jednu vsuvku²⁴. Ani ekumenický překlad ani Jeruzalémská bible však neuvádí, o které rukopisy se jedná.

¹⁹ Srov. P. MAREČEK, *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích*, str. 58-61.

²⁰ Srov. P. MAREČEK, *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích*, str. 19-26.

²¹ *Všecko, co jim bylo přikázáno, bez odkladu oznámily těm, kteří byli s Petrem. Potom Ježíš sám vyslal skrze ně od východu až na západ svatou a nepomíjející zvěst věčné spásy.*

²² P. Mareček uvádí, že se jednalo o rukopis starolatinského překladu k označovaného jako kodex Bobiensis, srov. P. MAREČEK, *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích*, str. 22.

²³ P. Mareček uvádí, že se jednalo o více textů, vyjmenovává tyto čtyři majuskulní řecké rukopisy: 083, 099, L a Ψ, srov. P. MAREČEK, *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích*, str. 22.

²⁴ P. Mareček uvádí, že se jednalo o kodex W, srov. P. MAREČEK, *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích*, str. 23.

2.2. Matoušovo evangelium

Matoušovo evangelium bylo psáno pro křesťanskou obec obrácenou ze židovství²⁵ a vyzdvihuje spojení mezi starozákonními proroctvími a Ježíšem z Nazareta, Mesiášem. Proto se v něm vyskytují prvky pro toto evangelium typické - odkazování na starozákonní texty.²⁶ Tyto prvky se vyskytují i ve zprávě o Ježíšově smrti, protože v tento důležitý okamžik nemůže pisatel svůj postoj opustit.

Vlastní látku evangelia zahrnuje 330 veršů z celkového počtu 1071²⁷ veršů rozčleněných do 28 kapitol. Důležitou část této látky tvoří představení Ježíšovy učitelské činnosti, Jeho velké řeči. Ostatní látka zahrnuje zhruba 80 procent textu Markova evangelia v doslovné či obdobné podobě. Těchto 80 procent představuje zhruba polovinu celého evangelia podle Matouše. Evangelium bylo zřejmě sepsáno v Sýrii mezi osmdesátým a devadesátým rokem po Kristu.²⁸

Matoušovo evangelium vychází ve své koncepci i obsahu z Markova evangelia, dále pak používá pramen Q (jedná se o společnou látku s Lukášovým textem), a vlastní látku. Podle starokřesťanské tradice z první poloviny 2. století, která je spjata s biskupem Papiášem, bylo Matoušovo evangelium sepsáno aramejsky a jeho autorem byl apoštol Matouš, jenž byl před svým povoláním za apoštola celníkem v Kafarnaum (9,9; 10,3). Jazykový rozbor textu evangelia však dává najevo, že toto evangelium bylo napsáno původně řecky. Aramejský původ prvotního textu nelze objektivně dokázat. Nedochovaly se žádné texty takovéto verze evangelia. Obecné vědomí křesťanů o autorovi evangelia je takové, že jím byl celník Matouš, který byl Ježíšovým učedníkem, očitý svědek všech událostí v evangeliích popsaných. Očitý svědek by nevycházel tolik z textu Markova

²⁵ Srov. L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, str. 91; P. MAREČEK, *Úvod do Nového zákona*, str. 30; É. CUVILLIER, „Evangelium podle Matouše“, str. 90.

²⁶ Srov. Mt 1,22n; 2,15.17–18.23; 3,3; 4,14–16; 8,17; 12,17–21; 13,14n.35; 21,4n; 26,54.56; 27,9.

²⁷ É. Cuvillier uvádí jen 1068 veršů, srov. É. CUVILLIER, „Evangelium podle Matouše“, str. 91.

²⁸ Srov. L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, str. 88, 93; P. MAREČEK, *Úvod do Nového zákona*, str. 16, 30, 31; P. POKORNÝ, U. HECKEL, *Úvod do Nového zákona*, str. 509; É. CUVILLIER, „Evangelium podle Matouše“, str. 90, 91; D. MARGUERAT, „Synoptický problém“, str. 27.

evangelia. Otázka autorství je tedy více než sporná. Matouš byl zřejmě vážený činný člen církevní obce, zřejmě židokřesťan.²⁹

2.3. Lukášovo evangelium

Lukášovo evangelium je jako jediné evangelium psáno adresně konkrétní osobě, a to váženému Theofilovi (1,1), který může zastupovat křesťany obrácené z pohanství, i když je všeobecně považován za skutečnou osobu. Jazykem sepsání je řečtina. Jako místo vzniku jsou navrhovány rozličné lokality a to Achája, Cesarea, Efez, Řím nebo blíže neurčené město v Řecku. Časová osa sepsání se obvykle stanovuje na období mezi osmdesátým a devadesátým rokem po Kristu. Autorství tohoto evangelia je připisováno Lukášovi, který vystupuje ve Skutcích apoštolských jako průvodce a spolupracovník apoštola Pavla, lékař. První zmínku o tom, že autor Lukášova evangelia byl spolupracovník apoštola Pavla, u Ireneje z Lyonu, který svoje tvrzení opírá o použití slov „my“ při popisu události (Sk 16,10–17; 20,5–15; 21,1–18; 27,1–28,16), což by znamenalo, že autor Sk byl přímým účastníkem uvedeného děje. Papyrus *P*⁷⁵ (z počátku 3. století) uchovává nejranější označení evangelia, a to pomocí vyjádření „evangelium podle Lukáše“, které se nachází na konci evangelia. Svědectví tradice o autorství Lukáše nemůžeme popřít, ale také ani věrohodně potvrdit. Jisté je, že autor Lukášova evangelia byl velmi vzdělaný, dobře ovládal řečtinu a dobře znal židovské náboženství.³⁰

Základem Lukášova textu bylo Markovo evangelium, které doplnil pramenem Q a vlastním textem. Jak již Lukášovo vzdělání ukazuje, jedná se o velmi systematicky a důkladně sestavený spis, jak již v prvních verších sám autor zmiňuje v úvodu evangelijního textu. Evangelium je nejdelší ze synoptických evangelií, obsahuje 1151 veršů rozčleněných do 24 kapitol. Vlastní látku evangelia tvoří 548 veršů. Jako jediné evangelium věnuje největší pozornost Ježíšově matce Marii. Ostatní látka zahrnuje zhruba 65 procent³¹ textu Markova evangelia v doslovné či obdobné podobě. Zajímavostí tohoto

²⁹ Srov. L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, str. 88, 90, 91, 92; P. MAREČEK, *Úvod do Nového zákona*, str. 19, 20, 30; P. POKORNÝ, U. HECKEL, *Úvod do Nového zákona*, str. 463, 508, 509; É. CUVILLIER, „Evangelium podle Matouše“, str. 88, 89.

³⁰ Srov. L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, str. 102-105; P. MAREČEK, *Úvod do Nového zákona*, str. 35, 36; P. POKORNÝ, U. HECKEL, *Úvod do Nového zákona*, str. 513, 518, 563, 564, 566, 567; D. MARGUERAT, „Evangelium podle Lukáše“, str. 119-121.

³¹ D. Marguerat uvádí jen 55 %, srov. D. MARGUERAT, „Synoptický problém“, str. 27.

evangelia tvoří poukázání na Ježíšovu pozornost k ženám. Lukášovo evangelium také významně dokazuje Ježíšovu zbožnost, možná snad i proto tvoří velké hymny Lukášova evangelia základ denní modlitby církve a to hymny Benedictus (1,68–79), který se modlí v ranních chválách, Magnificat (1,46–55), jenž je začleněn do modlitby nešpor a Nunc dimittis (2,29–32), který je včleněn do poslední modlitby dne - kompletáře.³²

Ježíš je v evangeliu prezentován jako Pán a Spasitel všech lidí bez výjimky. Toto evangelium také jako jediné ze všech má přímé pokračování v dalším spisu Lukáše, a to ve Skutcích apoštolů. V nich nalezneme odkaz na autorovu první knihu, kterou již sepsal (Sk 1,1).³³

2.4. Janovo evangelium

Janovo evangelium se velmi výrazně liší od synoptických evangelií, můžeme ale sledovat určité podobnosti. V evangeliích nalezneme části, o kterých píše všichni evangelisté, nebo o nich píše autor Janova evangelia a někteří ze synoptiků.³⁴ Tyto shodné věty či přesněji výroky můžeme nalézt paralelně u synoptiků.³⁵ Prvním shodným textem Janova evangelia a synoptiků byl pašijový příběh, jehož část je předmětem zkoumání této práce.³⁶

Jak je uvedeno v prologu evangelia (1,1–18), evangelista podává radostnou zprávu o Ježíši Kristu, věčném Slovu, které kráčelo po této zemi, žilo náš život a je ve slávě Otcově. Autorství bylo dříve převážně připisováno apoštolu Janovi, synu Zebedea. Autorství Jana, učedníka Páně, dokládá kolem roku 180 Irenej z Lyonu (v díle *Adversus haereses* 3,1,1) a Eusebius z Cesareje (ve svém díle *Historia Ecclesiastica*). Dnešní názor odborné biblistiky se k tomuto autorství staví negativně, ani se nepřiklání k názoru o autorství presbytera Jana, který bývá zařazován mezi možné

³² Srov. L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, str. 94, 97, 99; P. MAREČEK, *Úvod do Nového zákona*, str. 16, 39, 40; P. POKORNÝ, U. HECKEL, *Úvod do Nového zákona*, str. 513, 516, 517; D. MARGUERAT, „Evangelium podle Lukáše“, str. 107, 111-113, 126.

³³ Srov. D. MARGUERAT, „Evangelium podle Lukáše“, str. 105.

³⁴ Jedná se o tyto části: očištění chrámu J 2,13–22 (srov. Mk 11,15–19; Mt 20,10–17; L 19,45–48), uzdravení spojené s vírou J 4,46–54 (srov. Mt 8,5–13; L 7,1–10), zázrak s chleby J 6,1–13 (Mk 6,30–44; Mt 14,13–21; L 9,10–17), chůze po vodě J 6,16–21 (Mk 6,45–52; Mt 14,22–32), pomazání v Betánii J 12,1–8 (Mk 14,3–9; L 7,36–50).

³⁵ Srov. J 1,27.33.51; 2,19; 3,35; 4,44; 15,20.

³⁶ Srov. J. ZUMSTEIN, „Evangelium podle Jana“, str. 393-394.

autory tohoto evangelia. Obecně převládá v odborných kruzích přesvědčení, že evangelium podle Jana vzniklo v Efezu několika redakčními zpracováními koncem prvního století. Autorem tedy v konečné fázi zřejmě nebyl jeden autor, ale více autorů, kteří vycházeli z evangelia, které jim předával Jan, učedník, kterého Ježíš miloval, a tak pokračovali v jeho liniích. Můžeme tedy mluvit o autorství tzv. Janovské školy.³⁷

Látka Janova evangelia je často jiná než látka ostatních evangelií, liší se obsahem, členěním i učením v radostné zvěsti obsažené. Za vlastní látku Janova evangelia můžeme považovat např. zázrak na svatbě v Káně Galilejské (2,1–11), setkání s Nikodémem (3,1–21), setkání se Samaritánkou (4,1–42), uzdravení nemocného u rybníka Bethzatha a spor se židy (5,1–47).

Z hlediska celkového členění či učení, které je v této radostné zvěsti obsažené, můžeme říci, že autor používá v textu evangelia nové pojmy, které se v ostatních evangeliích neobjevují. Těmito pojmy jsou láska, milovat, pravda, zrodit se, přikázání a jiné. Hned v první kapitole evangelia se vyskytují vysvětlení některých semitských výrazů jako Mesiáš³⁸ (1,41) a Kéfas³⁹ (1,42). V textu také nalezneme hluboké teologické myšlenky mluvící o vtěleném Slovu, Duchu svatém, o eschatologii,⁴⁰ o církvi a etice. Celý cíl pisatele radostné zvěsti je zřejmě ukázat Ježíše jako historického člověka čtenáři tak, aby u něj probudil a prohloubil víru v Ježíše Krista (srov. 20,30-31). Evangelista také jako jediný nazývá Ducha svatého výrazem Paraklétos, což zahrnuje význam Zastávce, Utěšitel, Přímluvce, tj. Pomocník. Ježíš slíbil církvi Ducha svatého, Utěšitele, Toho, který ji povede a bude s ní a uvnitř ní.⁴¹

Evangelista Jan se neshoduje se synoptiky ve trojí cestě Ježíše do Jeruzaléma (tři cesty z Galileje do Jeruzaléma: 2,13; 5,1; 7,10) oproti jedné, zmíněné u synoptiků. Místo trojí cesty bychom mohli z určitého pohledu říci, že se jednalo spíše čtyři cesty do Jeruzaléma. K textům výše uvedeným bychom ještě uvedli 12,12. Zde se mluví

³⁷ Srov. L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, str. 105, 107, 109-111; P. MAREČEK, *Úvod do Nového zákona*, str. 40, 41, 42; P. POKORNÝ, U. HECKEL, *Úvod do Nového zákona*, str. 580, 610, 618, 619; J. ZUMSTEIN, „Evangelium podle Jana“, str. 410-413.

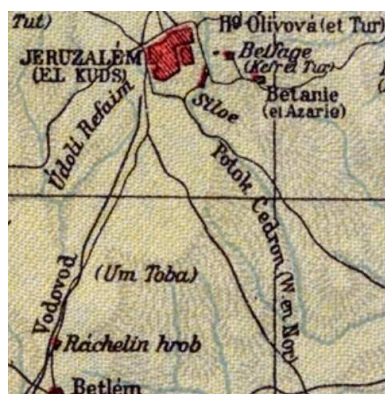
³⁸ Autor evangelia překládá slovem Kristus.

³⁹ Autor evangelia překládá slovem Petr.

⁴⁰ Eschatologie je nauka o posledních věcech světa a člověka.

⁴¹ Srov. L. Tichý, *Úvod do Nového zákona*, str. 107, 115; P. MAREČEK, *Úvod do Nového zákona*, str. 16, 39, 40, 42; P. POKORNÝ, U. HECKEL, *Úvod do Nového zákona*, str. 580, 585, 596, 601, 602.

o cestě do Betánie a Ježíš tedy jasně opustil Jeruzalém. Když se ale snažíme vzít v potaz dřívější pojetí cestování, zůstaneme u tvrzení tří cest. Čtvrtá cesta je brána jako návštěva přátel, dnes řečeno výlet z Jeruzaléma a ne jako cestu Ježíše do Jeruzaléma z jiné části Svaté země. Nejednalo se o cestu, která by trvala déle než půl dne, jednalo se zhruba o tři kilometry.

Obrázek 2: Mapa okolí Jeruzaléma⁴²

V souvislosti s rozdílností Janova evangelia a synoptických zpráv ohledně tří Ježíšových cest do Jeruzaléma musíme také uvést, že evangelista Jan také jako jediný hovoří o trojích velikonočních svátcích (2,13; 6,4; 11,55). V synoptických evangeliích je centrem Ježíšova zvěstování přibližující se a v osobě Ježíše Krista přítomné „Boží království“. V Janově evangeliu tento motiv zastává velmi okrajovou roli. Toto vyjádření se objevuje pouze v 3,3 a v 3,5. V ostatních synoptických textech se vyskytuje více, v Markově 14 krát⁴³, v Matoušově 5 krát⁴⁴ a v Lukášově 32 krát⁴⁵.

3. Ježíšova smrt v jednotlivých evangelijních textech

Texty, kterými se budeme zabývat, jsme pro lepší přehled vepsali níže do tabulky č. 1.

⁴² Srov. *MAPA12.jpg*, <http://www.tlg.estranky.sk/fotoalbum/biblicke-mapy/biblicke-mapy/>, staženo dne 31. 12. 2015 v 11.10 hod.

⁴³ Srov. Mk 1,15; 4,11; 4,26; 4,30; 9,1; 9,47; 10,14; 10,15; 10,23; 10,24; 10,25; 12,34; 14,25; 15,43.

⁴⁴ Srov. Mt 12,28; 19,24; 21,31; 21,43; 22,2. Verš Mt 4,23 autor do počtu výskytu vyjádření „Boží království“ nezařadil, protože poznámce k tomuto verši je uvedeno doslovné znění podle řeckého originálu a to není „Boží království“, ale „evangelium království“. Matouš používá většinou vyjádření „nebeské království“, a to 32 krát.

⁴⁵ Srov. L 4,43; 6,20; 7,28; 8,1; 8,10; 9,2; 9,11; 9,27; 9,60; 9,62; 10,9; 10,11; 11,20; 13,18; 13,20; 13,28; 13,29; 14,15; 16,16; 17,20; 17,20; 17,21; 18,16; 18,17; 18,24; 18,25; 18,29; 19,11; 21,31; 22,16; 22,18; 23,51.

Evangelium podle Marka (Mk 15,33–41)	Evangelium podle Matouše (Mt 27,45–56)	Evangelium podle Lukáše (L 23,44–49)	Evangelium podle Jana (J 19,25–30)
³³ Když bylo poledne, nastala tma po celé zemi až do tří hodin.	⁴⁵ V poledne nastala tma po celé zemi až do tří hodin.	⁴⁴ Bylo už kolem poledne; tu nastala tma po celé zemi až do tří hodin, protože se zatmělo slunce.	²⁵ U Ježíšova kříže stály jeho matka a sestra jeho matky, Marie Kleofášova a Marie Magdalská.
³⁴ O třetí hodině zvolal Ježíš mocným hlasem: "Eloi, Eloi, lema sabachtani?", což přeloženo znamená: "Bože můj, Bože můj, proč jsi mne opustil?"	⁴⁶ Kolem třetí hodiny zvolal Ježíš mocným hlasem: "Eli, Eli, lama sabachtani?", to jest: "Bože můj, Bože můj, proč jsi mne opustil?"	⁴⁵ Chrátová opona se roztrhla v půli.	²⁶ Když Ježíš spatřil matku a vedle ní učedníka, kterého miloval, řekl matce: "Ženo, hle, tvůj syn!" ²⁷ Potom řekl tomu učedníkovi: "Hle, tvá matka!" V tu hodinu ji onen učedník přijal k sobě.
³⁵ Když to uslyšeli, říkali někteří z těch, kdo stáli okolo: "Hle, volá Eliáše." ³⁶ Kdosi pak odběhl, namočil houbu v octě, nabodl ji na prut a dával mu pít se slovy: "Počkejte, uvidíme, přijde-li ho Eliáš sejmut." ³⁷ Ale Ježíš vydal mocný hlas a skonal.	⁴⁷ Když to uslyšeli, říkali někteří z těch, kdo tu stáli: "On volá Eliáše." ⁴⁸ Jeden z nich hned odběhl, vzal houbu, naplnil ji octem, nabodl na tyč a dával mu pít. ⁴⁹ Ostatní však říkali: "Nech ho, ať uvidíme, jestli přijde Eliáš a zachrání ho!" ⁵⁰ Ale Ježíš znovu vykřikl mocným hlasem a skonal.	⁴⁶ A Ježíš zvolal mocným hlasem: "Otče, do tvých rukou odevzdávám svého ducha." Po těch slovech skonal.	²⁸ Ježíš věděl, že vše je již dokonáno; a proto, aby se až do konce naplnilo Písmo, řekl: "Žízním." ²⁹ Stála tam nádoba plná octa; namočili tedy houbu do octa a na yzopu mu ji podali k ústům. ³⁰ Když Ježíš okusil octa, řekl: "Dokonáno jest." A nakloniv hlavu, skonal.
³⁸ Tu se chrátová opona roztrhla vpůli odshora až dolů.	⁵¹ A hle, chrátová opona se roztrhla v půli odshora až dolů, země se zatřásla, skály pukaly, ⁵² hroby se otevřely a mnohá těla zesnulých svatých byla vzkříšena; ⁵³ vyšli z hrobů a po jeho vzkříšení vstoupili do svatého města a mnohým se zjevili.	⁴⁷ Když setník viděl, co se stalo, velebil Boha a řekl: "Tento člověk byl vskutku spravedlivý."	⁴⁸ A ti, kdo se v celých zástupech sešli na tu podívanou, když viděli, co se stalo, odcházeli bijíce se do prsou. ⁴⁹ Všichni jeho přátelé stáli opodál, i ženy, které Ježíše doprovázely z Galileje a všechno to viděly.
³⁹ A když uviděl setník, který stál před ním, že takto skonal, řekl: "Ten člověk byl opravdu Syn Boží."	⁵⁴ Setník a ti, kdo s ním střežili Ježíše, když viděli zemětřesení a všechno, co se dalo, velmi se zděsili a řekli: "On byl opravdu Boží Syn!"	⁴⁸ A ti, kdo se v celých zástupech sešli na tu podívanou, když viděli, co se stalo, odcházeli bijíce se do prsou. ⁴⁹ Všichni jeho přátelé stáli opodál, i ženy, které Ježíše doprovázely z Galileje a všechno to viděly.	⁵⁰ Když Ježíš vydal mocný hlas a skonal.
⁴⁰ Zpovzdálí se dívaly také ženy, mezi nimi Marie z Magdaly, Marie, matka Jakuba mladšího a Josefa, a Salome, ⁴¹ které ho provázely a staraly se o něj, když byl v Galileji, a mnohé jiné, které se spolu s ním vydaly do Jeruzaléma.	⁵⁵ Zpovzdálí přihlíželo mnoho žen, které provázely Ježíše z Galileje, aby se o něj staraly; ⁵⁶ mezi nimi Marie z Magdaly, Marie, matka Jakubova i Josefova, a matka synů Zebedeových.	⁵⁰ Když Ježíš vydal mocný hlas a skonal.	⁵¹ Když Ježíš vydal mocný hlas a skonal.

Tabulka 1: Ježíšova smrt v jednotlivých evangeliích

3.1. Obecné porovnání jednotlivých textů

Nyní si porovnáme jednotlivé texty popisující Ježíšovu smrt. Vysvětlení jednotlivých textů bude provedeno v následném textu. Protože jsme si uvedli, že Matoušovo a Lukášovo evangelium vycházelo z Markova textu, provedeme porovnání vzájemné i vzhledem k Markově textu.

Markova zpráva začíná časovým určením a astronomickým úkazem (15,33) a pokračuje Ježíšovým zvoláním o opuštěnosti Bohem (15,34). Následuje nepochopení zvolání od přihlížejících a snaha o poslední ulehčení odsouzeného na smrt, tím, že je mu podán ocet (15,36). Ježíš vydává mocný hlas a umírá (15,37). Po jeho smrti následuje popis události, která nastala (roztržení chrámové opony 15,38) a vyznání římského setníka (15,39). Text končí popisem okolostojících žen z Ježíšovy družiny. Celý text je druhou nejdelší zprávou o Ježíšově smrti ze všech evangelijních textů, obsahuje 9 veršů.

Matoušův text až po Ježíšův skon je téměř stejný jako Markův, začíná časovým a klimatologickým údajem (27,45) a Ježíšovým zvoláním (27,46), pokračuje nepochopením okolo stojících (27,47n) a Ježíšovým výkřikem a skolem (27,50). Popis dalších událostí, které nastaly po Ježíšově skonu (27,51-53), je rozsáhlejší, obsahuje vlastní text rozdílný od Marka. Jedná se o doplnění Markova textu o popis zemětřesení a apokalyptický fragment vycházející z Ez 37. Vyznání setníka (27,54) a určení žen (27,56) je velmi podobné jako u Marka. Celý popis událostí je nejdelším ze synoptiků, zahrnuje 12 veršů. Verše mluvící o zemětřesení, pukání skal, otevření hrobů, vzkříšení těl zesnulých svatých, jejich vyjití z hrobů po Ježíšově vzkříšení a jejich zjevení se mnohým ve svatém městě (27,52–23) můžeme považovat za vlastní látku Matouše.

Lukášův text je ze synoptických zpráv nejkratší, má 6 veršů, a také mírně jinou skladbu. Opět popisuje časový a klimatologický údaj (23,44), ale oproti Markovi a Matoušovi přímo určuje důvod tmy, pomocí odkazu na zatmění slunce. Události, které popisuje Marek (Mk 15,38) a Matouš (Mt 27,51), že nastaly až po Ježíšově smrti, umísťuje před Ježíšův skon (L 23,45). Slova žalmu, která Ježíši před smrtí zvolá, jsou jiná než u Marka či Matouše. Přímo před Ježíšovou smrtí mluví Marek i Matouš o tom, že Ježíš vydal mocný hlas či vykřikl, Lukáš přímo zmiňuje, co Ježíš řekl (23,46). V porovnání s ostatními synoptiky zde chybí zmínka o podání octa Ježíšovi.

V úryvku ale nechybí setníková slova, která upravuje a upřesňuje jako velebení Boha (23,47). V textech Mk 15,39 a Mt 27,54 vidíme setníkovou větu stavu Ježíše směrem k Bohu, v části L 23,47 lze spatřit hodnocení spravedlivého člověka. Z popisu přihlížejících vyplývá, že jich bylo mnoho, celý zástup (23,48), výborná podívaná. Při odchodu se jich tato podívaná dotýká a oni se kají. Tento kající prvek má pouze Lukáš. Markův, Matoušův i Janův text vyjmenovává některé osoby z Ježíšova života, které jsou pod křížem či okolo něj. Lukáš konkrétně nikoho nevyjmenovává (23,48), mluví obecně o přátelích a ženách.

Janova zpráva o Ježíšově smrti má také 6 veršů jako Lukášův text. Je v porovnání s ostatními zprávami velmi odlišná, stejně jako celé Janovo evangelium, jak jsme již uvedli výše. Začíná událostmi, které se staly pod křížem, s popisem osob, které byly přítomny (19,25). Ježíš říká jiná slova, která u se ostatních evangelistů nenachází (19,26). Nejsou to slova žalmu ani modlitby, jsou to slova k Marii a k „učedníkovi, kterého miloval“ pod křížem. Jediná událost, která se v těchto částech shoduje s texty Marka či Matouše je zmínka o tom, že někdo podal Ježíši na houbě ocet (19,29). Této události jako u jediného textu předchází slova o žízni (19,28). Výslovně je sděleno, že Ježíš nápoj přijal, což Marek ani Matouš neuvádí. Poslední Ježíšova slova (19,30) jsou odlišná od těch, která uvádí Lukáš (L 23,46). Také nejsou modlitbou, jsou konstatováním.

Před vyložением jednotlivých textů si pro přehled uvedme do tabulky stejné pasáže jednotlivých synoptických textů. V tabulce č. 2 jsou verše kráceny, abychom uvedli jen shodnou část veršů. Některé části budou nekrácené z důvodu zachování smyslu. Pokračování verše, které se s ostatními synoptickými texty neshoduje, je ve výkladu níže zmíněn.

Evangelium podle Marka

³³Když bylo poledne, nastala tma po celé zemi až do tří hodin.

³⁴O třetí hodině zvolal Ježíš mocným hlasem: "Eloi, Eloi, lema sabachtani?", což přeloženo znamená: 'Bože můj, Bože můj, proč jsi mne opustil?'

³⁵Když to uslyšeli, říkali někteří z těch, kdo stáli okolo: "Hle, volá Eliáše." ³⁶Kdosi pak odběhl, namočil houbu v octě, nabodl ji na prut a dával mu pít se slovy: "Počkejte, uvidíme, přijde-li ho Eliáš sejmut."

³⁷Ale Ježíš vydal mocný hlas a skončil.

³⁸Tu se chrámová opona roztrhla vpůli odshora až dolů.

³⁹A když uviděl setník, který stál před ním, že takto skončil, řekl: "Ten člověk byl opravdu Syn Boží."

⁴⁰Zpovzdálí se dívaly také ženy, mezi nimi Marie z Magdaly, Marie, matka Jakuba mladšího a Josefa, a Salome, ⁴¹ které ho provázely a staraly se o něj, když byl v Galileji, a mnohé jiné, které se spolu s ním vydaly do Jeruzaléma.

Evangelium podle Matouše

⁴⁵V poledne nastala tma po celé zemi až do tří hodin.

⁴⁶Kolem třetí hodiny zvolal Ježíš mocným hlasem: "Eli, Eli, lama sabachtani?", to jest: 'Bože můj, Bože můj, proč jsi mne opustil?'

⁴⁷Když to uslyšeli, říkali někteří z těch, kdo tu stáli: "On volá Eliáše." ⁴⁸Jeden z nich hned odběhl, vzal houbu, naplnil ji octem, nabodl na tyč a dával mu pít. ⁴⁹Ostatní však říkali: "Nech ho, ať uvidíme, jestli přijde Eliáš a zachrání ho!"

⁵⁰Ale Ježíš znovu vykřikl mocným hlasem a skončil.

⁵¹A hle, chrámová opona se roztrhla v půli odshora až dolů...

⁵⁴Setník a ti, kdo s ním střežiliřekli: "On byl opravdu Boží Syn!"

⁵⁵Zpovzdálí přihlíželo mnoho žen, které provázely Ježíše z Galileje, aby se o něj staraly; ⁵⁶mezi nimi Marie z Magdaly, Marie, matka Jakubova i Josefova, a matka synů Zebedeových.

Evangelium podle Lukáše

⁴⁴Bylo už kolem poledne; tu nastala tma po celé zemi až do tří hodin, protože se zatmělo slunce.

⁴⁶A Ježíš zvolal mocným hlasem..... Po těch slovech skončil.

⁴⁵Chrámová opona se roztrhla v půli.

⁴⁷Když setník viděl.....

⁴⁹Všichni jeho přátelé stáli opodál, i ženy, které Ježíše doprovázely z Galileje a všechno to viděly.

3.2. Ježíšova smrt v Markově evangeliu

Marek, stejně jako ostatní evangelisté, určuje čas těchto událostí od poledne do tří hodin. Toto časové určení můžeme vidět v ekumenických překladech Nového zákona. Když vezmeme jiné překlady⁴⁶, najdeme časové určení od šesté do deváté hodiny. Časovému vymezení⁴⁷ bychom měli rozumět následovně, šestou hodinou bereme z dnešního pohledu jako poledne a devátou hodinu chápeme z dnešního pohledu jako třetí hodinu odpolední.⁴⁸

Popis temnoty, která pokryla celou zemi, vzbuzuje v mysli několik možných interpretací. Může se jednat o reálný přírodní úkaz způsobený např. zatměním či bouří, nebo o čirý zázrak. Na druhou stranu nelze vyloučit ryze obrazný popis, který zrcadlí starozákonní eschatologický jazyk nebo helénistickou představu spojenou se smrtí významných osob.⁴⁹

Marek popisuje přírodní úkaz, který nastal - tma po celé zemi. Existuje více debat, co je předmětem rozsahu tmy. Co je míněno danou oblastí, jestli se jednalo jen o Judsko nebo tma pokryla celou zemi. Řecké slovo, které je zde použito může zahrnovat oba významy. V textu můžeme nalézt jistou paralelu na verše proroka Ámose (Am 8,9n)⁵⁰:

⁹*V onen den způsobím,*

je výrok Panovníka Hospodina,

že slunce zapadne v poledne,

tmou zahalím zemi za jasného dne.

¹⁰*Vaše slavnosti proměním ve smutek,*

všechny vaše písně v žalozpěvy.

⁴⁶ Srov. jednotlivé pasáže v překladu Jeruzalémské bible a v anglickém překladu textu *The Holy Bible*.

⁴⁷ Srov. W. D. DAVIES, D. C. ALLISON, *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel according to Saint Matthew*, str. 621; M. WOLTER, *Das Lukasevangelium*, str. 761.

⁴⁸ Srov. J. D. HARRINGTON, *Evangelium podle Matouše*, str. 429.

⁴⁹ Srov. R. E. BROWN, *The Death of the Messiah: From Gethsemane to Grave*, II, s. 1034.

⁵⁰ Srov. J. ERNST, *Das Evangelium nach Markus*, str. 471; W. D. DAVIES, D. C. ALLISON, *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel according to Saint Matthew*, str. 609; J. D. HARRINGTON, *Evangelium podle Matouše*, str. 429; J. R. DONAHUE, D. J. HARRINGTON, *Evangelium podle Marka*, str. 447; L. T. JOHNSON, *Evangelium podle Lukáše*, str. 446; J. MARCUS, *Mark 8–16: A New Translation with Introduction and Commentary*, na straně 1053 přirovnává tuto tmu k textu Ex 10, 21–23.

Na všechna bedra vložím žíněnou suknicí,

na každé hlavě bude lysina.

Učiním, že bude v zemi smutek jako na jednorozeným

a její poslední chvíle jako den hořkosti.

Popis tmy i parafrázi textu knihy Ámose můžeme nalézt i u Matouše a Lukáše.

Jak jsme již uvedli výše, Marek se ve svém celém evangelijním textu snaží Ježíše představit jako Syna Božího, a proto v tomto místě jeho textů můžeme oprávněně rozumět i smutek celého stvoření nad utrpením Syna Božího.⁵¹

Autor Markova evangelia se snaží tuto část zaznamenat co možná nejvíce realisticky vzhledem k utrpení Božího Syna a Jeho zápas se zlem. I volba přesného časového určení nemusí znamenat přesný čas smrti Ježíše Krista, je však reálné, že Jeho smrt nastala velmi záhy. Časová reálnost úryvku se odráží ve volbě sloves, jedná se o zvolání v 15,34 a v 15,37. Ve verši 15,34 můžeme nalézt citaci žalmu (Ž 22,1), který opětovně ukazuje na Ježíšovu lidskou zkroušenost. Sloveso vybrané pro výraz zvolání je opět živé, zde je možné vyznačení Ježíšova zápasu proti zlu, který začal již v 1,12n.⁵²

Oslovení Boha *Eloi* je u Marka blízká aramejštině, zatímco výraz *Eli* u Matouše je ozvěnou hebrejského znění, naproti tomu *lama* u Marka čerpá z hebrejštiny a *lema* u Matouše připomíná aramejštinu.⁵³

V kontextu uvedeného žalmu musíme tuto zkroušenost nahlížet jako modlitbu trpícího spravedlivého. Tato otázka zaměstnává nejlepší biblické badatele neustále. V kontextu Markova textu se můžeme přiklonit i k názoru, že se jedná o stejně znějící slova označující Boha a Eliáše. Možnou podobnost lze spatřovat ve starozákonním textu (Mal 3,23) a v Markově evangeliu nalezneme ještě dva odkazy na tohoto starozákonního proroka (1,2 a 9,9-13). V druhém zmíněném úryvku můžeme usuzovat, že osobou Eliáše je

⁵¹ Srov. J. ERNST, *Das Evangelium nach Markus*, str. 471, který zde nastiňuje i možnost apokalyptického smyslu tmy; J. R. DONAHUE, D. J. HARRINGTON, *Evangelium podle Marka*, str. 447; J. MARCUS, *Mark 8–16: A New Translation with Introduction and Commentary*, str. 1053.

⁵² Srov. J. R. DONAHUE, D. J. HARRINGTON, *Evangelium podle Marka*, str. 447.

⁵³ Viz dále R. E. BROWN, *The Death of the Messiah: From Gethsemane to Grave*, II, s. 1052.

míněn Jan Křtitel, který svou věrnost Bohu dosvědčil smrtí, stejně jako Ježíš Kristus zůstal Bohu věrný až do konce. Závěr Ježíšova lidského života zde můžeme spatřit i jako snahu evangelisty být věčným, střízlivým hlasatelem radostné zvěsti a i snad vyvolat soucit u posluchače.⁵⁴

Po Ježíšově skonu zde čteme jen o chrámové oponě a o vyznání setníkově, slova o roztržení chrámové opony jsou však voleny živě, popisující stav. Vysvětlení významu roztržení chrámové opony je možné chápat jako zánik staré smlouvy a začátek smlouvy nové. Slovo „opona“ může mít také více významů a to závěs před Svatyní nejsvětějších⁵⁵ nebo závěs u vchodu do budovy (svatyně), která stála právě před touto Svatyní nejsvětějších⁵⁶. Stav, že se opona roztrhla od shora až dolů, vyjadřuje to, že oponu již nelze opravit, jedná se o konečný status. Bůh odstranil oponu, která dělila nebe od země, otevřel tuto cestu. Provedl soud nad účinností bohoslužeb v chrámě jeruzalémském. V tomto Božím soudu můžeme spatřovat pokračování Ježíšovy návštěvy jeruzalémského chrámu v jedenácté kapitole (11,15-19). Vezmeme-li v potaz dobu sepsání evangelia, můžeme pro čtenáře v té době vidět i jistou narážku událostí zničení jeruzalémského chrámu. Když si přečteme text Žd 10,19-22 můžeme podpořit tezi mluvící o roztržení opony jako o jistém Božím soudu a o otevření cesty nové a živé.⁵⁷ Slova popisující živý popis těchto událostí (tma, roztržení opony, vyznání setníka) jsou použita i na jiných místech Markova evangelia, která mluví o zboření chrámu (14,58) a posměšná slova kolemjdoucích, kteří se přišli podívat na to, jak Ježíš zemře (15,29). Jestli chtěl autor vyzdvihnout či spojit nějakým způsobem tyto události, to můžeme pouze spekulovat. Význam slovesa, které použil pro roztržení opony, ukazuje na událost při křtu Ježíše Krista (1,10). Vyznání pohanského setníka parafrázuje začátek Markova evangelia (1,1) a spatřujeme v něm samotný vrchol evangelia.⁵⁸

⁵⁴ Srov. J. ERNST, *Das Evangelium nach Markus*, str. 471-473; J. R. DONAHUE, D. J. HARRINGTON, *Evangelium podle Marka*, str. 447-448 a 450-451; J. MARCUS, *Mark 8-16: A New Translation with Introduction and Commentary*, str. 1054-1056.

⁵⁵ Srov. Ex 26,31-35; Lv 16,2.

⁵⁶ Srov. Ex 26,37; 38,18; Nu 3,26.

⁵⁷ Doba sepsání Žd bývá určována na roky 80-90 po Kristu. Myšlenka roztržení opony jako otevření cesty nové a živé mohla být tedy v prvotní církvi živá.

⁵⁸ Srov. J. ERNST, *Das Evangelium nach Markus*, str. 473-474; J. R. DONAHUE, D. J. HARRINGTON, *Evangelium podle Marka*, str. 448-449 a 451-452; J. MARCUS, *Mark 8-16: A New Translation with Introduction and Commentary*, str. 1056-1058.

Pasivní vyjádření o roztržení opony okazuje na Boha jako na činitele. Zatím co na začátku Ježíšovy činnosti roztržení nebe umožnilo, aby z nebe zaznělo prohlášení Boha: „Ty jsi můj milovaný Syn“, nyní v souvislosti s roztržením chrámové opony zaznívá setníkově vyznání: „Tento člověk byl opravdu Syn Boží“.

V Markově úryvku o ženách při Ježíšově skonu vnímáme jistou spojitost mezi setníkem a ženami. Setník, který stál naproti Ježíše a vše viděl z blízkosti, a také ženy, které stojí opodál, v davu. Jako první z evangelistů potvrzuje, že tyto vyjmenované ženy, později zmiňuje i mnohé jiné, následovaly Ježíše již z Galileje. V událostech pohřbu Ježíše nalezneme pouze Marii z Magdaly a Marii matku Josefa (15,47). Ženy vyjmenované v 15,40 mimo Marii, matku Josefa, nalezneme i v událostech u prázdného hrobu (16,1). Ženy dosvědčují věrnost Ježíši Kristu v porovnání s věrností Dvanácti apoštolů, Bůh nenechal Ježíše bez opory.⁵⁹

3.3. Ježíšova smrt v Matoušově evangeliu

Z vlastního textu Matoušova evangelia nelze přesně posoudit, co slovem tma měl evangelista na mysli, zda slovo tma nad celou zemí označující tmu nad pahorkem, kde byl Ježíš ukřižován, či nad celým městem i správní oblastí či skutečně nad celou zemí.⁶⁰

Na kříži zvolává Ježíš části žalmu (Ž 22,2). Jsou zde promíseny prvky aramejštiny a hebrejštiny. Vlastní žalm ale nevrcholí hanobením Boha, který opouští, ale přechodem do slávy života, v něm bude oslavován Bůh. Volba přizpůsobení se hebrejštině jménem Eli místo Elói může nejen u posluchače radostné zvěsti ale i u očitých svědků vzbuzovat domnění, že Ježíš Kristus nevěděl, koho volá. Evangelista však chtěl zřejmě zachovat věrohodnost textu dle předání očitých svědků události. Zvolání mohlo u přihlížejících vyvolat přesvědčení, že volá Eliáše i v kontextu textu 2 Kr 2, kde se mluví o nanebevzetí proroka Eliáše. Okolostojící mohli věřit, že Ježíš je v bezvýchodné situaci a volá tedy na pomoc proroka, o kterém se v židovském národě věřilo, že je ochránce bezbranných.⁶¹

⁵⁹ Srov. R. E. BROWN, *The Gospel according to John (XIII–XXI)*, str. 1049; J. ERNST, *Das Evangelium nach Markus*, str. 474–475; J. R. DONAHUE, D. J. HARRINGTON, *Evangelium podle Marka*, str. 449 a 452; J. MARCUS, *Mark 8–16: A New Translation with Introduction and Commentary*, str. 1059.

⁶⁰ Srov. W. D. DAVIES, D. C. ALLISON, *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel according to Saint Matthew*, str. 622–623; J. D. HARRINGTON, *Evangelium podle Matouše*, str. 429.

⁶¹ Srov. W. D. DAVIES, D. C. ALLISON, *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel according to Saint Matthew*, str. 626; J. D. HARRINGTON, *Evangelium podle Matouše*, str. 429–430.

Slovo *oxos* (Mk 15,36; Mt 27,48; L 23,36; J 19,29.30) bylo používáno v antice k označení kyselého vína, které se rozlišovalo od sladkého vína, které bylo obvykle označováno *oinos* (např. Mk 2,22; 15,23; L 1,15). Jednalo se o obvyklé víno používané vojáky. Skutečnost, že tento výraz je zde použit, je dána rovněž tím, že se objevuje v Ž 69,22 LXX.⁶²

Matoušovu úpravu Markova textu lze spatřit posléze v závěru čtyřicátého devátého verše, kde oproti Markovi a jeho závěru třicátého šestého verše sledujeme použití slova zachránit, spasit, které se významně objevuje v celém evangelijním textu. Marek použil pouze text vložený do úst někoho, kdo namočil houbu v octě, který nemluví o záchraně, jen o sejmutí odsouzeného z kříže.

V některých rukopisech (např. kodex Sinajský, kodex Vatikánský, kodex Efréma Syrského, kodex Regius) se po verši 27,49 objevuje dodatečný text

A další vzal kopí a probodl mu bok, vyšla voda a krev. “⁶³,

který doslova nalezneme v Janově evangeliu (19,34).⁶⁴ Úpravu Markova textu najdeme v padesátém verši, kde je změna oproti Mk 15,37, protože autor evangelia doplňuje sloveso zvolat. Evangelista opět navazuje na žalm 22, jedná se o poslední Ježíšův výkřik, po kterém umírá. Ježíšova vlastní smrt je u Matouše popsána pomocí vyjádření *aféken to pneuma*, doslova vypustil ducha. Doslovný překlad by byl, že spíše vypustil dar života, který přijal od Otce a nyní mu ho odevzdává.⁶⁵

Matoušův text po skonu Ježíše začíná zázračnou událostí roztržení chrámové opony. Přesné vysvětlení této události nemáme, událost zřejmě poukazuje na oponu v chrámu, která dělila svatyni od velesvatyně (Ex 26,31-35 a 40,21) a mohla by se vysvětlit jako zánik staré smlouvy a začátek smlouvy nové, anebo jako reakce na zničení jeruzalémského chrámu v roce 70. Můžeme ještě zmínit i jiné vysvětlení odkazující na starozákonní

⁶² Srov. J. A. FITZMYER, *The Gospel According to Luke*, str. 1505; J. D. HARRINGTON, *Evangelium podle Matouše*, str. 430.

⁶³ Srov. W. D. DAVIES, D. C. ALLISON, *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel according to Saint Matthew*, str. 627 poznámka pod čarou č. 81; J. D. HARRINGTON, *Evangelium podle Matouše*, str. 429.

⁶⁴ Viz dále B. M. METZGER, *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, s. 59.

⁶⁵ Srov. W. D. DAVIES, D. C. ALLISON, *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel according to Saint Matthew*, str. 624-627; J. D. HARRINGTON, *Evangelium podle Matouše*, str. 429-430.

proroctví (Za 14,4n).⁶⁶ Zemětřesení a vzkříšení mrtvých, jak je Matouš popisuje, má za význam zvýraznit předešlé události a apokalyptický ráz, který odkazuje na Starý zákon (Ez 37,12). Návaznost tohoto textu lze vidět i v textech Nového zákona (1 K 15 a Žd 10,19-22). Vzkříšení svatých⁶⁷ však umísťuje na toto místo, i když píše, že do města vešli až po vzkříšení Ježíše Krista. Velké svědectví, které bylo vyřčeno z úst pohanského vojáka, setníka, o tom, že Ten, co zemřel, byl Synem Božím, je zde rozšířeno i o ostatní členy vojenské družiny, kteří strážili odsouzené pod křížem. Toto vyznání bylo reakcí na znamení, která nastala, byla odpovědí pohanů na situaci, která provázela Ježíšovu smrt. Můžeme v něm vidět i jistou paralelu s veršem žalmu 22 (Ž 22,27n).⁶⁸

Na rozdíl od Marka zdůrazňuje Matouš pluralitu svědků. Z žen, které vyjmenovává pod křížem, jako první zmiňuje Marii z Magdaly, která v těchto a následujících událostech zaujímá významné místo. Bude svědkem všech následujících událostí, Ježíšovy smrti (27,56)⁶⁹ a pohřbu (27,61)⁷⁰ i nalezení prázdné hrobky (28,1-10)⁷¹ a jako jedna z žen, které se první v Matoušově textu setkávají se zmrtvýchvstalým Ježíšem. Matoušovo slovo „mnohé“ zdůrazňuje, že tyto ženy znaly Ježíše, přišly s ním do Jeruzaléma a byly svědky všech událostí,⁷² které se staly a které nastanou posléze, budou vědět, kde bude Ježíš položen a kam za Ním půjdou.⁷³

Počet žen pod křížem má úryvek Matouše stejný jako Markův, proto se zde vyskytuje další možnost. Poslední z žen, kterou Marek jmenuje jako Salome, jmenuje Matouš jako matku synů Zebedeových, která se objevuje již v 20,20n (srov. Mk 10,35). V událostech prázdného hrobu 28,1 se oproti Mk 16,1 tato žena nevyskytuje.⁷⁴

⁶⁶ Srov. W. D. DAVIES, D. C. ALLISON, *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel according to Saint Matthew*, str. 609.

⁶⁷ S možným odkazem i na knihu Daniel, srov. Da 12,1-3.

⁶⁸ Srov. W. D. DAVIES, D. C. ALLISON, *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel according to Saint Matthew*, str. 629-637; J. D. HARRINGTON, *Evangelium podle Matouše*, str. 430-431 a 433-434.

⁶⁹ V Markově evangeliu srov. Mk 15,40.

⁷⁰ V Markově evangeliu srov. Mk 15,47.

⁷¹ V Markově evangeliu srov. Mk 16,1-8 a v Lukášově evangeliu L 24,10.

⁷² Možná paralela s Ž 38,12.

⁷³ Srov. W. D. DAVIES, D. C. ALLISON, *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel according to Saint Matthew*, str. 637-638; J. D. HARRINGTON, *Evangelium podle Matouše*, str. 431.

⁷⁴ Srov. W. D. DAVIES, D. C. ALLISON, *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel according to Saint Matthew*, str. 638; J. D. HARRINGTON, *Evangelium podle Matouše*, str. 431.

Matoušův text obsahuje i nejvíce fenoménů, které doprovází Ježíšovu smrt na kříži a to celkem sedm (roztržení chrámové opony, zemětřesení, pukání skal, otevření hrobů, vzkříšení mnoha zesnulých těl svatých, jejich vyjití z hrobů a jejich ukázání se mnohým).

3.4. Ježíšova smrt v Lukášově evangeliu

Lukášův text v začátku popisuje úkaz. Píše o tom, že došlo k zatmění slunce. Některé rukopisy závěr 44 verše „*protože se zatmělo slunce*“ mají buď na začátku 45 verše anebo ho nahrazují těmito slovy „*a slunce se zatmělo*“.⁷⁵

Toto spojení by ukazovalo na Markův text a jeho tmu míněnou jako smutek stvoření. Můžeme vnímat text i jako absolutnost okamžiku, slunce skončilo, přestalo existovat.⁷⁶

V druhé části čtyřicátého pátého verše zmiňuje autor Lukášova textu zázrak roztržení chrámové opony. V pašijových událostech tohoto evangelia je to druhý zázrak po uzdravení sluhy, kterému jeden z Jeho učedníků utál ucho (22,51). Proč se autor rozhodl umístit zázrak o roztržení opony právě sem, chronologicky na jiné místo než ostatní synoptikové, se můžeme pouze dohadovat. Použití slova pro chrámovou oponu se shoduje se slovem pro označení svatyně. Johnson uvádí trojí možné vysvětlení tohoto úryvku. A to Boží trest za nepřijetí proroka, ukončení staré smlouvy, začátek nové smlouvy mezi Bohem a lidmi (22,20 a Žd 9,11–14.23–28) a také to, že radostná zpráva není jen pro vyvolený izraelský národ, ale i pro pohany.⁷⁷ Tato dvě znamení směřjí poukazovat na významový dosah nastávající Ježíšovy smrti: pro celý svět (23,44) a pro Izrael (23,45).

Zpráva o posledních okamžicích Ježíšova života je v textu Lukášova evangelia mnohem méně rozvinutá, v textu nalezneme pouze jeden verš. Předchozí události oproti Markovi a Matoušovi vynechává. Proč tomu tak je, můžeme pouze spekulovat. Před smrtí Ježíš zvolá slova, která se opírají o znění žalmu (Ž 31,6), který stejně jako

⁷⁵ Srov. L. T. JOHNSON, *Evangelium podle Lukáše*, str. 392. Český ekumenický překlad uvádí závěr 44 verše „*protože se zatmělo slunce*“. Jeruzalémská bible (český překlad) uvádí „*když se zatmělo slunce*“ uprostřed 44 verše. Na začátku 45 verše uvádí The Holy Bible King James Version „*a slunce se zatmělo*“ a Bible svatá „*i zatmělo se slunce*“.

⁷⁶ Srov. J. A. FITZMYER, *The Gospel According to Luke*, str. 1517; L. T. JOHNSON, *Evangelium podle Lukáše*, str. 392; J. MARCUS, *Mark 8–16: A New Translation with Introduction and Commentary*, str. 1054.

⁷⁷ Srov. J. A. FITZMYER, *The Gospel According to Luke*, str. 1518-19; L. T. JOHNSON, *Evangelium podle Lukáše*, str. 392; M. WOLTER, *Das Lukasevangelium*, str. 762.

žalm 22 ukazuje na trpícího spravedlivého a jeho boj se zlem a naději na Boží spásu. Ježíš se v Lukášově textu projevuje jako Boží spravedlivý, který vysloví modlitbu a zemře dobrovolně.⁷⁸ Oslovení „Otče“, které chybí v Ž 31,6, vyjadřuje Ježíšovo vědomí svého Božího synovství (srov. L 2,49).

Po skonu Ježíše nevyzdvihuje autor pouze velebení setníka, který spatřil události provázející Ježíšovu smrt a oslavil Boha větou plnou víry, ale popisuje také pokornou reakci ostatních přihlížejících. V dřívějších dobách byly popravy veřejnou zábavou, která se ale v tomto případě nevydařila a přihlížející dav zakusil něco, co je překvapilo a vyvolalo v nich pocit lítosti či viny nad smrtí Spravedlivého⁷⁹. Ve vyznání setníka lze spatřovat paralelu i k jinému Lukášovu textu (Sk 3,14) a můžeme prohlásit, že autor tuto paralelu zamýšlel.⁸⁰

V poslední části námi zkoumaných textů má autor Lukášova evangelia úryvek nejvíce strohý, ale výstižný. Mezi ostatními známými nemusíme spatřovat pouze ženy, ale i ostatní Ježíšovy učedníky a známé (2,44). Projdeme-li si text o Ježíšově zatčení v Getsemanské zahradě a Jeho odvedení do veleknězova domu (22, 47-54), nenajdeme zde popis, který by mluvil o tom, že jej učedníci opustili, že by utekli. Oproti tomu texty ostatních synoptických evangelíí o útěku učedníků mluví (Mk 14,50 a Mt 26,56). Janovo evangelium se o útěku učedníků také nezmiňuje. Proto může Lukáš v textu popisujícím přátele pod křížem mínit Jeho učedníky, kteří ho neopustili, neutekli.⁸¹

Jak jsme uvedli v kapitole 2.3, evangelista Lukáš věnuje největší pozornost ze všech evangelistů Ježíšově matce Marii. Jistě zajímavá je pak otázka, z jakého důvodu Lukáš nevyjmenovává mezi ženami ani Marii. V kontextu událostí to pro něj zřejmě nebylo důležité.

⁷⁸ Srov. J. A. FITZMYER, *The Gospel According to Luke*, str. 1519; L. T. JOHNSON, *Evangelium podle Lukáše*, str. 392-393; M. WOLTER, *Das Lukasevangelium*, str. 762-763.

⁷⁹ Odpověď na tuto událost lze nalézt ve výzvě apoštola Petra srov. Sk 2,37-41.

⁸⁰ Srov. J. A. FITZMYER, *The Gospel According to Luke*, str. 1519-1520; L. T. JOHNSON, *Evangelium podle Lukáše*, str. 395; M. WOLTER, *Das Lukasevangelium*, str. 763.

⁸¹ Srov. J. A. FITZMYER, *The Gospel According to Luke*, str. 1520-1521; L. T. JOHNSON, *Evangelium podle Lukáše*, str. 395; M. WOLTER, *Das Lukasevangelium*, str. 764.

3.5. Ježíšova smrt v Janově evangeliu

Události Ježíšovy smrti jsou v Janově evangeliu zaznamenány s jiným důrazem. Když bereme v potaz celý smysl a hlavní myšlenky či proudy Janova evangelia, které je jiné než ostatní synoptická evangelia, nemůžeme se ničemu divit.

Zpráva o Ježíšově smrti je uvedena zmínkou o přítomnosti čtyř žen. Takto je zapotřebí rozumět textu, jelikož sestra Ježíšovy matky se nemohla jmenovat rovněž Marie. Dvě z těchto čtyř žen - sestru Ježíšovy matky a Marii Kleofášovu - ze synoptických evangelií neznáme. Zatímco ženy podle Mk 15,40 přihlíží události Ježíšova ukřižování a smrti zpovzdálí, podle svědectví Janova evangelia stojí pod křížem. Takto je umožněn rozhovor Ježíše s jeho matkou a učedníkem, kterého miloval.

Ježíš mluví z kříže ke své matce, která je ve výčtu osob u Jeho kříže zmiňovaná jako první osoba. Zde můžeme nalézt paralelu se začátkem Janova evangelia (2,3–5). Ježíšova matka se Mu jako první odevzdala již na začátku Jeho veřejné činnosti. Ježíšův příkaz matce a učedníkovi, kterého miloval, dodnes velmi zaměstnává každého, kdo si na tento úryvek Písma připravuje homilii či ho rozjímá. Jednak mohlo jít o prosté Ježíšovo zaopatření matky, nebo mohlo jít i o odevzdání lidského rodu do rukou Matky Boží. Dalším vysvětlením je možnost, že událost měla vliv pro vznikající obec, ve které se autor Janova evangelia vyskytoval při sepisování radostné zvěsti. Vezmeme-li veškeré možnosti výkladu této části, ať již zde uvedené nebo neuvedené, lze tvrdit, že z čistě exegetického hlediska nemohou některá obstát pro víru jednotlivce či společenství. Pokud se shodují s naukou církve, pak mají velmi silný význam.⁸²

Líčení Ježíšova umírání je pokojnější a přívětivější než u synoptiků. Není zde žádná zmínka o temnotě trvající tři hodiny ani o Ježíšově zvolání v opuštěnosti. Důraz není u Jana kladen ani tak na Ježíšovo utrpení, ale spíše na zdůraznění skutečnosti, že v hodině své smrti dochází završení vše, co mu Otec uložil (4,34; 5,36; 17,4). Ježíš dává svůj život ze svobodné vůle (10,18) jako výraz své lásky k lidem a svého vydání se Otcí.

⁸² Srov. F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 523.

V celém Janově textu můžeme vidět spoustu výroků, které odkazují na pašijové události. Na tyto události poukazují výroky Ježíše o Jeho utrpení až do konce (13,1) či o přijetí kalicha, který Mu podal Otec (18,11). Ježíš jedná v souladu s Písmem.

Ježíš je v Janově radostné zprávě jmenován titulem Beránek (1,29 a 1,36). V událostech na kříži lze nalézt spojnicí s tímto názvem v souvislosti s vyjitím Izraelského národa z egyptského otroctví (Ex 12,22n). Ve slovech o tom, jak Ježíš přijal ocet, je naplnění slov Písma také, jedná se o verš žalmu (Ž 69,22). Po zvolání, po kterém se dovršuje opět to, na co Ježíš předem ukazuje,⁸³ odevzdává Ježíš Ducha Otcí. Místo slova „odevzdává“ by mělo být v tomto našem výkladu spíše slovo „předal“. Jak evangelista dříve v textu zaznamenal, Ježíš ještě nebyl oslaven, a proto nebyl Duch dán (7,39). Nyní je Otec v Synu oslaven, a proto Ježíš předal Ducha, aby ho Otec mohl dát rodině, církvi pod křížem.⁸⁴

Shodné prvky, které se vyskytují v synoptických textech, případně jejich vlastní pasáže, jsme si uvedli výše. Stejně jako Marek a Matouš vyjmenovává Jan ženy, které byly pod křížem. Jako jediný pisatel však vkládá do úst Ježíši slova k Jeho matce a milovanému učedníkovi. Shodnost textů lze spatřovat ve verších mluvících o tom, jak dali Ježíši před smrtí napít octa, stejně jako Marek a Matouš. Oproti Lukášovu textu zde nalezneme jiná slova Ježíše před Jeho smrtí, která jsou i obsahově rozdílná. Celá zpráva o Ježíšově smrti je v porovnání s ostatními pisateli stejně krátká, jako text Lukášovy zprávy.

⁸³ Srov. J 4,34; 5,36 a 17,4.

⁸⁴ Srov. R. E. BROWN, *The Gospel according to John XIII–XXI*, str. 904-910; U. WILKENS, *Das Evangelium nach Johannes*, str. 297; F. J. MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, str. 524.

4. Závěrečné shrnutí

Celé toto porovnání jednotlivých textů může vzbuzovat dojem možné plurality událostí, důrazů autorů. S pohledem upřeným na Ježíše lze spatřit ve vrcholu celého Ježíšova utrpení na kříži a Jeho smrti jasný směr k následování, který nám autoři těchto zpráv zanechali.

Všechna čtyři evangelia vrcholí líčením pašijových událostí. Protože každý z autorů přistupuje k událostem s jiným důrazem, všichni, kdo tato slova slyší, mají možnost se v každém z nich najít, najít svou cestu ke Kristu. Specifické důrazy jednotlivých evangelistů jsou následující.

Marek s Matoušem představují Ježíše, jak je opuštěn od svých učedníků a jak jde osamocen vstříc smrti na kříži. Ježíšova osobní modlitba tvoří rámec pašijových událostí. Na začátku pašijových událostí Ježíš v Getsemanech pronáší modlitbu ke svému Otci, na kterou však nedostává zřetelnou odpověď. Na Golgotě pak Ježíš pronáší slova modlitby žalmu 22,2: „Bože můj, Bože můj, proč jsi mne opustil“ (Mk 15,34; Mt 27,46). Bůh, který, jak by se zdálo, neodpověděl na Ježíšovy modlitby, a který podle zdání Ježíše opustil, je však přítomen a mocně působí. V okamžiku smrti Ježíše, který byl při procesu před židovskou veleradou obžalován a později pak na kříži vysmíván jako falešný prorok, jenž zboří a zbuduje chrám, se chrámová opona roztrhla. Ježíš, který byl během procesu před veleradou obžalován a později pak na kříži vysmíván jako Mesiáš, Syn Boží, je v okamžiku své smrti římským setníkem vyznán jako „Boží Syn“ (Mk 15,39; Mt 27,54). Takto je v okamžiku své smrti Ježíš zbaven obvinění, která zakusil. Specifickým rysem Markova líčení pašijí je důraz na utrpení, které Ježíš zakouší a jak je opuštěn od učedníků (viz líčení události v Getsemanech 14,32–52).

Pro Matoušovo evangelium je příznačné, že se snaží při líčení Ježíšova působení zdůraznit, že vše, co se děje v jeho životě je naplněním příslibů Starého zákona. Tuto tendenci můžeme spatřit i v Matoušově popisu pašijových událostí. Evangelista Matouš přičítá zodpovědnost za Ježíšovu smrt „celému“ lidu v Jeruzalémě (27,25). V líčení Ježíšovy smrti na kříži se Matouš zmiňuje o zemětřesení, otevření hrobu a o mnoha mrtvých, kteří z nich vychází (27,51–53). Možná, že se takto pokouší upozornit,

že Ježíšova smrt znamená začátek vzkříšení mrtvých a naplnění starozákonního proroctví: „I poznáte, že já jsem Hospodin, až otevřu vaše hroby a vyvedu vás z hrobů, můj lide“ (Ez 37,13). Nakonec si pak u Matouše můžeme všimnout, že na rozdíl od Marka má vyznání, které zaznívá v okamžiku Ježíšovy smrti slavnostnější charakter: je proneseno více lidmi (setník společně s ostatními vojáky, kteří měli stráž) a z formulace je vypuštěno slovo „člověk“ (Mt 27,54).

Lukáš zdůrazňuje skutečnost, že Ježíš je ve svém utrpení a smrti představen jako nevinný spravedlivý (srov. L 23,47). On se svou prosbou o odpuštění pro své protivníky (23,34) a s modlitbou na rtech v okamžiku smrti (23,46) představuje jako vzor k následování pro své stoupence (srov. Sk 7,59n: Štěpán).

V Janově evangeliu jsou události Ježíšova utrpení a zmrtvýchvstání líčeny jako cesta k Otci a jako oslavení (srov. J 13,31n; 17,1nn). Tato skutečnost vychází najevo z celého evangelního vyprávění. Zatímco u synoptiků jsou pašijové události ohlašovány prostřednictvím předpovědí o Ježíšově utrpení (Mk 8,31par.; 9,31par.; 10,33–34par.), v Janově evangeliu je Ježíšova smrt ohlašována pomocí tří předpovědí o jeho „vyvýšení“ (J 3,14; 8,28; 12,32).

Všechny tyto důrazy pokračují v každém textu ve vrcholu života křesťana a tím je Ježíšovo zmrtvýchvstání. Evangelisté nám zanechávají nádhernou radostnou zprávu. Máme Krista následovat v každém svém utrpení, které na nás doléhají, abychom jednou mohli s Ním vstát k novému životu v Jeho království. Můžeme spolu s apoštolem Pavlem zvolat:

„Kde je, smrti, tvé vítězství? Kde je tvá zbraň?“ (1 K 15,55).

Použitá literatura

Bible svatá, aneb, všecka svatá písma Starého i Nového zákona: podle posledního vydání Kralického z roku 1613, Praha: Česká biblická společnost, 1991.

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): Český ekumenický překlad, Praha: Biblická společnost, 1993, ISBN 80-900881-8-X.

BROWN, R. E., *The Death of the Messiah: From Gethsemane to the Grave: A commentary of the Passion Narratives in the Four Gospels, II*, London : Geoffrey Chapman, 1994, ISBN 0-225-66746-0.

BROWN, R. E., *The Gospel according to John (XIII–XXI)*, AncB 29A, New York: Doubleday, 1970, ISBN 0-385-03761-9.

COMBET-GALLAND, C., „Evangelium podle Marka“, in *Úvod do Nového zákona: Historie, písmo, teologie*, ed. D. Marguerat, Jihlava: Mlýn, 2014, ISBN 978-80-86498-55-3, str. 53-81.

CUVILLIER, É., „Evangelium podle Matouše“, in *Úvod do Nového zákona: Historie, písmo, teologie*, ed. D. Marguerat, Jihlava: Mlýn, 2014, ISBN 978-80-86498-55-3, str. 83-103.

DAVIES, W. D., ALLISON, D. C., *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel according to Saint Matthew, III*, ICC, Edinburgh: T. & T. Clark Ltd., 1997, ISBN 0 567 08518 X.

DONAHUE, J. R. HARRINGTON, D. J., *Evangelium podle Marka*, Sacra Pagina 2, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, ISBN 80-7192-915-8.

DUS, J. A., POKORNÝ, P., ed., *Novozákonní apokryfy I: Neznámá evangelia*, Praha: Vyšehrad, 2001, ISBN 80-7021-406-6.

GRELOT, P., „Smrt“, in *Slovník biblické teologie*, ed. X. Léon-Dufour, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991, str. 453-458.

ERNST, J., *Das Evangelium nach Markus*, RNT 2, Regensburg: Pustet, 1981, ISBN 3-7917-0708-6.

FITZMYER, J. A., *The Gospel According to Luke (X–XXIV)*, II, AncB 28B, New York: Doubleday, 1985, ISBN 0-385-15542-5.

HARRINGTON, J. D., *Evangelium podle Matouše*. Sacra pagina 1. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003, ISBN 80-7192423-7.

The Holy Bible King James Version, Texas: Star Bible Publications, Inc., 1981.

Jeruzalémská Bible. Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, ISBN 978-80-7195-289-3.

JOHNSON, L. T., *Evangelium podle Lukáše*, Sacra Pagina 3, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, ISBN 80-7192-560-8.

LÉON-DUFOR, X., ed., *Slovník biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991.

MARCUS, J., *Mark 8–16 : A New Translation with Introduction and Commentary*, AncB 27A, New Haven, Conn. London: Yale University Press, 2009, ISBN 978-0-300-14116-0.

MARGUERAT, D., ed., *Úvod do Nového zákona: Historie, písmo, teologie*, Jihlava: Mlýn, 2014, ISBN 978-80-86498-55-3.

MARGUERAT, D., „Evangelium podle Lukáše“, in *Úvod do Nového zákona: Historie, písmo, teologie*, ed. D. Marguerat, Jihlava: Mlýn, 2014, ISBN 978-80-86498-55-3, str. 105-128.

MARGUERAT, D., „Od Ježíše k evangeliím“, in *Úvod do Nového zákona: Historie, písmo, teologie*, ed. D. Marguerat, Jihlava: Mlýn, 2014, ISBN 978-80-86498-55-3, str. 4-24.

MARGUERAT, D., „Synoptický problém“, in *Úvod do Nového zákona: Historie, písmo, teologie*, ed. D. Marguerat, Jihlava: Mlýn, 2014, ISBN 978-80-86498-55-3, str. 24-49.

MAREČEK, P., *Úvod do Nového zákona*, CMTF UP: 2007–2008, nepublikovaná skripta pro potřebu studentů, dostupné z portálu EDIS CMTF UP Olomouc.

MAREČEK, P., *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích*, Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, ISBN 978-80-244-2942-7.

METZGER, B. M., *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2000, ISBN 3438060108

MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, Sacra Pagina 4, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, ISBN 978-80-7192-991-8.

PETRÁČKOVÁ, V. (dědicové), KRAUS, J. za kolektiv, *Velký slovník cizích slov*, LEDA, spol. s r.o., 1999, počítačová verze číslo 1.

POKORNÝ, P., HECKEL, U., *Úvod do Nového zákona: Přehled literatury a teologie*, Vyšehrad, Praha: 2013, ISBN 978-80-7429-186-9.

SUŠIL, F., „Sv. Justina, filosofa mučeníka, Obrana I. K Antonínovi Piovi.“, in *Spisy sv. otcův apoštolských a Justina mučeníka*, F. Sušil, Praha: Kněhtiskárna Cyrillo-Methodějské, 1874, str. 252-295.

SUŠIL, F., *Spisy sv. otcův apoštolských a Justina mučeníka*, F. Sušil, Praha: Kněhtiskárna Cyrillo-Methodějské, 1874.

TICHÝ, L., *Úvod do Nového zákona*, Svitavy: Trinitas, 2003, ISBN 80-86036-79-0.

WILCKENS, U., *Das Evangelium nach Johannes*, NTD 4, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1998, ISBN 3-525-51379-8.

WOLTER, M., *Das Lukasevangelium*, HNT 5, Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 2008, ISBN 978-3-16-149526-7.

ZUMSTEIN, J., „Evangelium podle Jana“, in *Úvod do Nového zákona: Historie, písmo, teologie*, ed. D. Marguerat, Jihlava: Mlýn, 2014, ISBN 978-80-86498-55-3, str. 393-421.

Biblické mapy [online]. [citováno 31. prosince 2015].

Dostupné z <http://www.tlg.estranky.sk/fotoalbum/biblicke-mapy/biblicke-mapy/>.

Seznam tabulek

Tabulka 1: Ježíšova smrt v jednotlivých evangeliích

Tabulka 2: Shodné pasáže synoptických zpráv

Seznam obrázků

Obrázek 1: Možné vzájemné působení jednotlivých textů

Obrázek 2: Mapa okolí Jeruzaléma

Seznam použitých zkratk

1 K	První list Korinským
2 Kr	Druhá kniha královská
1 P	První list Petřův
1 Te	První list Tesalonickým
aj.	a jiné
Am	Kniha Ámos
apod.	a podobně
CMTF UP	Cyrlometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého
č.	číslo
Da	Kniha Daniel
EDIS	Edukační informační systém
Ex	Druhá kniha Mojžíšova
Ez	Kniha Ezechiel
Iz	Kniha Izajáš
hod.	hodin
J	Evangelium podle Jana
L	Evangelium podle Lukáše
LXX	Septuaginta
Lv	Třetí kniha Mojžíšova
Mal	Kniha Malachiáš
Mk	Evangelium podle Marka

Mt	Evangelium podle Matouše
např.	například
Nu	Čtvrtá kniha Mojžíšova
NZ	Nový zákon
Sk	Skutky apoštolské
Srov.	srovnej
str.	strana
Sv.	Svatého
tj.	to jest
tzv.	takzvaný
Za	Kniha Zachazjáš
Žd	List Židům
Ž	Žalmy